

OSMANLI SON DÖNEMİ BİLGİNLERİNDE  
HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNE BAĞLILIK VURGUSU  
- MANASTIRLI İSMAİL HAKKI'NIN MEVÂİDÜ'L-İN'ÂM KİTABI  
ÖRNEĞİNDE-

İSA AKALIN<sup>a</sup>

Öz

*Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık vurgusu, ilk dönemlerden beri İslâm bilginlerinin üzerinde hassasiyetle durdukları konulardan biridir. Tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, tasavvuf bilginlerinden bu konuyu müstakil kitaplarda ele alanlar bulunduğu gibi değişik eserlerin birer bölümünde konuya dikkat çekenler de bulunmaktadır.*

*Klasik kaynaklarda "el-i'tisâm bi'l-kitâb ve's-sünne: Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'in sünnetine bağlanmak / sarılmak" diye ifade edilen bu konuyu, Buhârî (256/870) gibi kimi hadîs bilginleri, eserlerinde müstakil bir başlık altında ele almışken; kimi bilginler de lüzûmu's-sünne, ittibâu's-sünne veya el-istimsâk bi'l-kitâb ve's-sünne başlıkları altında ve hatta müstakil kitaplarda işlemişlerdir. Söz konusu isimlendirmelerdeki başlıklar ve içerikleriyle, Kur'ân-ı Kerîm'in ve Sünnet'in İslâm Dini ve Müslümanlar için taşıdığı anlamın ve öneminin ortaya konması amaçlanmıştır. İslâm bilginleri, genel bir anlatımla söylenecek olursa, Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılığı, O'nun hayatını örnek alıp, O'nun sünnetine uygun biçimde hayatını düzenleme olarak açıklamışlardır.*

*Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'in sünnetine bağlanmak konusunun yoğunlukla ele alınmaya başlandığı tarihlerin hicrî üçüncü / miladî dokuzuncu yüzyıllar olduğu görülmektedir. Bunun gerekçesinin ise mevzubahis zaman dilimlerinde; "Asr-ı saâdet'ten sonra ortaya çıkan ve şer'î bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar" diye tarif edilen bid'atlerin çoğalması ve yaygınlaşmasının olduğu tespit edilmiştir.*

*Kelâm alanındaki eserleriyle öne çıkan Manastırlı İsmail Hakkı da (ö. 1912); Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık konusunu Mevâidü'l-İn'âm adlı eserinin son bölümünde ('hâtîme'de) incelemiştir. Manastırlı, önceleri askerî ve mülkî liselerde, daha sonraları tüm liselerde ders kitabı olarak okutulması kararlaştırılmış olan Mevâidü'l-İn'âm adlı eserinin hâtîmesinde; Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık ve O'na tabi olmanın gereğini ve önemini âyet ve hadîsler ışığında ortaya koymuştur.*

**Anahtar Kelimeler:** *Sünnete bağlılık, i'tisâm, bid'at, Manastırlı İsmail Hakkı, Mevâidü'l-İn'âm, Buhârî.*

<sup>a</sup> Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi  
(isaakalin@hotmail.com)

**SCHOLARS WHO IN THE OTTOMAN RECENT PERIOD THE EMPHASIS OF  
DEVOTION TO SUNNAH OF THE PROPHET -AT THE EXAMPLE OF BOOK *MEVAIDU'L-  
İN'AM* OF MANASTIRLI ISMAIL HAKKI-**

**Abstract**

*The emphasis of devotion to sunnah of the Prophet is one of the subjects that Islamic scholars have been paying attention to since their early years. "el-i'tisâm bi'l-kitâb ve's-sünne", the Quran and the Prophet's Sunnah to devotion / cling is expressed in the Classical Islamic sources. Some hadith scholars such as Buhari (256/870) had dealt with under an independent title in their works. Some scholars have also worked under the headings of lüzûmu's-sünne, ittibâu's-sünne or el-istimsâk bi'l-kitâb and ve's-sünne and even in separate books. It is seen that the dates of subject of devotion to the Koran and the Prophet have been intensively dealt by the third H. / ninth A.D. centuries. Manastirli Ismail Hakki with his works in the field of Theology (d. 1912); examined the subject of devotion to the Sunnah of the Prophet at the last chapter of his work called *Mevâidü'l-În'âm* (in the "hâtime"). The work of Manastirli, *Mevaid al-Inam*, was decided to be taught as a textbook in military and private high schools and later in all high schools.*

**Key Words:** *Devotion to the Sunnah, clinging to, bid'at, Manastirli Ismail Hakki, Mevâidü'l-În'âm, Bukhari*

**Giriş**

Kur'ân-ı Kerîm'e ve Sünnet'e bağlanmak/sarılmak/tutunmak demek olan "el-i'tisâm bi'l-kitâb ve's-sünne" *Sahîh-i Buhârî*'nin ana bölümlerden biridir. İ'tisâm, sözlükte sarılmak, bağlanmak, yapışmak, sığınmak, güvenmek, dayanmak, kuvvetlenmek, korunmak, kaçınmak demektir<sup>1</sup>. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde Allah'a, Kur'ân'a ve Sünnet'e yönelik bir fiil olarak i'tisâm; başka şeyleri bırakıp bunlara sınıksız sarılmak, bağlanmak, bunlarla korunmak demektir ve bu anlamlarıyla özel ve yüksek bir bağlılığı ifade etmektedir.<sup>2</sup>

Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık vurgusu, ilk dönemlerden beri İslâm bilginlerinin üzerinde hassasiyetle durdukları konulardan biridir. Tefsîr, hadîs, fıkıh, kelâm, tasavvuf bilginlerinden bu konuyu müstakil kitaplarda ele alanlar bulunduğu gibi değişik eserlerin birer bölümünde konuya dikkat çekenler de bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'e ve Hz. Peygamber'in sünnetine bağlanmak konusunun yoğunlukla ele alınmaya başlandığı tarihlerin hicrî üçüncü / miladî dokuzuncu yüzyıllar olduğu görülmektedir. Bunun gerekçesinin ise mevzubahis zaman dilimlerinde; "Asr-ı saâdet'ten sonra ortaya çıkan ve şer'î bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar" diye tarif edilen bid'atlerin çoğalması ve yaygınlaşmasının olduğu tespit edilmiştir.

<sup>1</sup> Bkz: İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12/404, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.

<sup>2</sup> Aynur Uraler, *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2016, s. 8.

Klasik kaynaklarda “*el-i’tisâm bi’l-kitâb ve’s-sünne: Kur’ân-ı Kerîm’e ve Hz. Peygamber’in sünnetine bağlanmak/sarılmak*” diye ifade edilen bu konuyu, Buhârî (256/870) gibi kimi hadîs bilginleri, eserlerinde müstakil bir başlık altında ele almışken; kimi bilginler de *lüzûmu’s-sünne*, *ittibâu’s-sünne* veya *el-istimsâk bi’l-kitâb ve’s-sünne* başlıkları altında ve hatta müstakil kitaplarda işlemişlerdir. Söz konusu isimlendirmelerdeki başlıklar ve içerikleriyle, Kur’ân-ı Kerîm’in ve Sünnet’in İslâm Dini ve Müslümanlar için taşıdığı anlamın ve öneminin ortaya konması amaçlanmıştır. İslâm bilginleri, genel bir anlatımla söylenecek olursa, Hz. Peygamber’in sünnetine bağlılığı, O’nun hayatını örnek alıp, O’nun sünnetine uygun biçimde hayatını düzenleme olarak açıklamışlardır.

Kur’ân-ı Kerîm’e ve Hz. Peygamber’in sünnetine bağlanmak konusunun yoğunlukla ele alınmaya başlandığı tarihlerin hicrî üçüncü / miladî dokuzuncu yüzyıllar olduğu görülmektedir. Bunun gerekçesinin ise mevzubahis zaman dilimlerinde; “Asr-ı saâdet’ten sonra ortaya çıkan ve şer’î bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar” diye tarif edilen bid’atlerin çoğalması ve yaygınlaşmasının olduğu tespit edilmiştir.

Hiz. Peygamber’in sünnetine bağlılık fikrinin temel dayanakları Yüce Allah’ın Kur’ân-ı Kerîm’deki buyrukları ile Peygamber Efendimiz’in konuyla ilgili hadîs-i şerîfleridir: “Allah’ın ipine sarılın, ayrılmayın” (Âl-i İmrân 3/103), “Sıkı sarıldığınız takdirde asla yolunuzu sapıtmayacağınız iki şey bıraktım size: Allah’ın kitabı ve Rasulü’nün sünneti” (Muvatta, Kader 3).

İ’tisâm ile ilgili yaygın olarak bilinen *وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا* “Ve topluca Allah’ın ipine sarılın, ayrılmayın”<sup>3</sup> âyeti dışında Kur’ân-ı Kerîm’de şu âyetlerle de karşılaşmaktayız:

*وَمَنْ يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ* “Kim Allah’a sınımsız bağlanırsa muhakkak ki o, doğru yola iletilmiştir”.<sup>4</sup>

*إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا*

“Ancak tövbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah’a bağlananlar ve dinlerini sırf Allah’a has kılanlar, işte bunlar mü’minlerle beraberdirler.”<sup>5</sup>

*فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمًا*

“Allah’a inanıp O’na sığınanları/güvenenleri Allah, kendinden bir rahmet ve lütfâ sokacak ve onları doğru bir yola iletecektir”.<sup>6</sup>

*وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ* “Ve Allah’a sarılın, dostunuz O’dur; ve O ne güzel dost, ne güzel yardım edicidir.”<sup>7</sup>

Kelâmcılar, sünneti “Hz. Peygamber ve ashabının itikad ve amelde takip ettiği yol” diye tanımlamış, bid’atı da bunun karşısı olarak kullanmıştır. Diğer bir ifadeyle sünnet

<sup>3</sup> Âl-i İmrân 3/103.

<sup>4</sup> Âl-i İmrân 3/101.

<sup>5</sup> Nisâ 4/146.

<sup>6</sup> Nisâ 4/175.

<sup>7</sup> Hacc 22/78.

ümmetin hâkim din anlayışını, bid'at ve dalâlet ise bu yoldan sapmayı ifade eder. Bid'at ve hurafeler zuhur etmeye başladığından, bunu önlemek amacıyla Kur'an'da ve Sünnet'te yer alıp sahâbenin benimsediği inançları ortaya koyan risâleler yazılmış, bunlara genel olarak "Kitâbü's-Sünne" adı verilmiştir.<sup>8</sup>

Geniş anlamıyla bid'at, Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan her şey olarak ifade edilse de; Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan ve dinle ilgili olup ilâve veya eksiltme özelliği taşıyan her şey olarak değerlendirilmektedir.<sup>9</sup>

*el-İ'tisâm*, aynı zamanda eş-Şâtübî'nin (790/1388) bid'atlara dair eserinin adıdır. Şâtübî, eserini, dinin gerek aslî gerek fer'î hükümleri alanına giren çeşitli konularda İslâm'ın ruhuna ters düşen yeni anlayış ve uygulamalara, bid'atlara karşı bir reddiye olarak telif etmiştir.<sup>10</sup>

### 1. Hz. Peygamber'in Sünnetine Bağlılık

Sünnet'in, İslâm dini ve Müslümanların hayatı açısından önem ve etkinliğini öğretti, Sünnet'e bağlanmayı emreden bizzat Kitab'tır / Kur'an-ı Kerîm'dir. Bundan dolayı olmalıdır ki konu hemen bütün musannif muhaddislerce "Kitab ve Sünnet'e bağlanmak" olarak değerlendirilmiştir.<sup>11</sup>

Yüce Allah, Hz. Peygamber'in sünnetine bağlanmayı emretmektedir:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."<sup>12</sup>

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ "De ki: Allah'a ve Peygamber'e itaat edin, eğer dönerlerse muhakkak ki, Allah kâfirleri sevmez"<sup>13</sup>

هَٰئِهِمْ حَتَّىٰ يُحْكُمُوا فِيمَا شَحَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا "Hayır, Rabbine yemin olsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin verdiğin hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."<sup>14</sup>

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا "Kim Rasûle itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onlar üzerine bekçi olarak göndermedik".<sup>15</sup>

<sup>8</sup> İlyas Çelebi, "Sünnet", DİA, 38/153-154, İstanbul, 2010. Kelâmcılara göre Sünnet tarifleri için ayrıca bkz: eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât fî Usûli's-Şerîa*, tah. Abdullah Draz, 4/4, yy, ty; Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, s. 401, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, 1985, Ankara; Talat Koçyiğit, *Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, s. 234-250, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, 1984, Ankara.

<sup>9</sup> Rahmi Yaran, "Bid'at" DİA, 6/129, İstanbul, 1992.

<sup>10</sup> Avni İlhan, "İ'tisâm", DİA, 23/462, İstanbul, 2003.

<sup>11</sup> İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatında Kitap ve Sünnete Bağlılık Üzerine Genel Bir Tetkik*, Marmara Üni. İ.F.D., yıl: 1989-1992, sayı: 7-10, s. 327.

<sup>12</sup> Âl-i İmrân 3/31.

<sup>13</sup> Âl-i İmrân 3/32.

<sup>14</sup> Nisâ 4/65.

<sup>15</sup> Nisâ 4/80.

“Sizin için, Allah’ı ve âhiret gününü umanlar, Allah’ı çokça ananlar için Allah’ın peygamberinde en mükemmel örnek vardır.”<sup>16</sup>

“Şüphesiz ki sen doğru yola, Allah’ın yoluna götürüyorsun.”<sup>17</sup>  
 “Peygamber size ne verirse onu alın, neyi yasaklarsa ondan da sakının.”<sup>18</sup>

Kur’ân-ı Kerîm ile Hz. Peygamber’in sünnetine bağlanması emredilen hadîs-i şerîflerden birkaçı:

“Size, sımsıkı sarıldığınız sürece sapıtmayacağınız iki şey bıraktım: Allah’ın Kitabı ve Rasûlü’nün Sünneti”.<sup>19</sup>

“أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ أَلَا يُوشِكُ رَجُلٌ شَبَّعَانُ عَلَى أُرَيْكِي يَقُولُ عَلَيْكُمْ بِهَذَا الْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَجْلُوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ أَلَا لَا يَجِلُ لَكُمْ لَحْمُ الْجِمَارِ الْأَهْلِيِّ وَلَا كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ وَلَا لُقْطَةٌ مُعَاهِدٍ إِلَّا أَنْ يَسْتَفْنِي عَنْهَا صَاحِبُهَا وَمَنْ نَزَلَ بِقَوْمٍ فَعَلَيْهِمْ أَنْ يَقْرُوهُ فَإِنْ لَمْ يَقْرُوهُ فَلَهُ أَنْ يُعْقِبَهُمْ بِجِلِّ قَرَاهُ”  
 “Süslü koltuğuna yaslanmış adama, benim hadislerimden biri okunur da o kişinin vaziyetini hiç bozmadan ‘Bizlerle sizler arasında Allahu Teala’nın kitabı (Kuran-ı Kerim) vardır. Ondan bulduğumuz helal şeyleri helal sayıyoruz, haram olarak bulduğumuz şeyleri de haram kabul ediyoruz’ deme zamanı yaklaşmıştır. Sizleri de ikaz ediyorum Kuran-ı Kerim’de bulunan bütün hükümler haklıdır ve Rasûlullah’ın haram kıldığı şeyler Allah’ın haram kıldığı şeyler gibidir.”<sup>20</sup>

Kur’ân-ı Kerîm’e ve Hz. Peygamber’in sünnetine bağlanması, Müslümanlar için İslâmî bir kimlik ve şahsiyeti ifade ettiğinden ve de ortaya çıkardığından önemlidir.<sup>21</sup>

## 2. Manastırlı İsmail Hakkı

Aslen Konyalı olan Manastırlı İsmail Hakkı, 1826’da Vak’a-i Hayriye diye anılan Yeniçeri ve diğer kapıkulu ocaklarının lağvedilmesi sonrasında ailesinin Manastır’a göç etmesi nedeniyle orada 1846’da doğmuş ve 1912’de İstanbul’da vefat etmiştir. İlköğrenimini Manastır’da tamamlayan İsmail Hakkı, öğrenimine İstanbul’da devam etmiş ve dönemin ileri ilim adamlarından okuyarak icâzet almıştır. Manastırlı İsmail Hakkı, Ayasofya ve Fâtih Camii kürsü müderrisliklerinde bulunmuş; Eyüp Askerî Rüşdiyesi’nde Arapça, Mekteb-i Hukuk’ta fıkıh, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun ile Askerî Tıbbiye’de akaid muallimliği, Mekteb-i Mülkiyye’de tefsir, hadîs ve kelâm müderrisliği; İstanbul Dârülfünûnu’nda usûl-ı fıkıh ve tefsir müderrisliği; ayrıca Meclis-i A’yân üyeliği yapmıştır. Fıkıh ve kelâm ağırlıklı olmak üzere telif, tercüme on sekiz eser hazırlamış olan Manastırlı

<sup>16</sup> Ahzâb 33/21.

<sup>17</sup> Şûrâ 42/52.

<sup>18</sup> Haşr 59/7.

<sup>19</sup> Muvatta, Kader 1.

<sup>20</sup> Ebu Davud, Sünne 6: 4604; Tirmizi İlim 10; İbn Mace, Mukaddime 2; Ahmed b. Hanbel, 28/410, h. no: 17174.

<sup>21</sup> İsmail Lütfi Çakan, Müslüman Şahsiyeti, s. 43, Erkam Matbaası, İstanbul, 2002.

İsmail Hakkı, Sebülürreşâd, Tercümân-ı Hakîkat, Tasvîr-i Efkâr gibi döneminin değişik dergilerinde makaleler yazmıştır. Batılılaşma sürecinin hızlandığı bir dönemde yaşayan Manastırlı İsmail Hakkı, İslâm diniyle ilgili olarak Batılılarca ileri sürülen itirazları cevaplandırmaya çalışmış, nikâh, talâk, tesettür konularını, ayrıca kısas ve had cezaları gibi amelî hükümleri savunmuştur.<sup>22</sup> Tespit edebildiğimiz kadarıyla Manastırlı İsmail Hakkı ile ilgili üç yüksek lisans tezi<sup>23</sup> ve iki makale hazırlanmıştır.<sup>24</sup>

### 3. Manastırlı'nın Hz. Peygamber'in Sünnetine Bağlılık Vurgusu ve İlgili Hadîsler

Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-İn'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm* adlı eserini liseler için akâid ders kitabı olarak hazırlamıştır. Kitabın iki farklı basımının kapaklarının birinde askeri idadiler için; diğerinde ise idadiler için hazırlandığı belirtilmektedir.

Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-İn'âm* adlı eserinin 'hâtîme'sinde "Ehl-i Sünnet Mezhebine Muvafakat Lüzumu Beyanındadır" başlığı altında şunları söylemektedir: "İ'tikâd hususunda Ehl-i Sünnet mezhebine muhalif bulunmak ekber-i kebâirdendir. Ve hatta en adi ve gayri mühim bulunan bir mesele-i itikâdiyede muhalefet dahi 'bid'at fid-dîn' addolunup Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından bu mesleke sapanlardan berâat ilan buyurulmuş ve her bid'atin dalâlet olmasıyla sahibini nar-ı cahîme sevk edeceği ehâdis-i sahîhada tasrih edilmiştir."<sup>25</sup>

Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-İn'âm* adlı eserinde konuyla ilgili hadîsleri senedsiz ve kaynaklarına işaret etmeksizin ve hadîsin Arapça metnini parantez içinde, Türkçe çevirisini ise 'yani' diye başladığı tefsîrî tercüme olarak vermektedir.

Manastırlı, eserin 'hâtîme'sinde, "Ehl-i Sünnet Mezhebine Muvafakat Lüzumu Beyanındadır" başlığı altında yedi (7) hadîsle konuyu açıklamaktadır. Söz konusu bu hadîsler, buldukları kaynaklar itibarıyla senedleri sahîh ve hasen rivâyetler olmakla beraber, kimi kaynaklardaki birkaç tarîkının zayıf isnâdlı; yine bu yedi rivâyetten altısının merfû' hadîs, bir rivâyetin ise mevkûf hadîs olduğu tespit edilmiştir:

مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ "Kim bizim bu işimizde ondan olmayan bir şeyi sonradan ortaya çıkarırsa (ihdas ederse) o şey reddolunur".<sup>26</sup>

مَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي "Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir".<sup>27</sup>

<sup>22</sup> Salih Sabri Yavuz, "Manastırlı İsmail Hakkı", DİA, 27/563-564, İstanbul, 2003.

<sup>23</sup> Nazif Ay, *Manastırlı İsmail Hakkı'nın İslam Düşüncesindeki Yeri*, MÜ, İstanbul, 1995; Süleyman Baki, *Manastırlı İsmail Hakkı kelami görüşleri ve 'Telhisu'l-Kelam fî Berahîni Akaidi'l-İslam' İsimli Eseri*; UÜ, Bursa, 2001; Ali Osman Şamlı, *Manastırlı İsmail Hakkı'nın Tefsirciliği*, DEÜ, İzmir, 2016.

<sup>24</sup> Ali Duman, "Fıkıh ve Siyaset Arasında İçtihat: Manastırlı İsmail Hakkı'nın Gözünden II. Meşrutiyet Döneminde İçtihat'a Bir Bakış" İlimname: Düşünce Platformu, 2004/2, cilt: II, sayı: 5, s. 75-90; Süleyman Baki, "Manastırlı İsmail Hakkı Efendi: Hayatı ve Kelam Alanındaki Eserleri", Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı 07-09 Mayıs 2014, 2014, s. 83-106.

<sup>25</sup> Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-İn'âm*, s. 142.

<sup>26</sup> Buhârî, Sulh 5; Müslim, Akdiye 17.

<sup>27</sup> Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

“Her bid’at dalâlettir, her dalâlet te sahibiyle birlikte ateştedir.”<sup>28</sup>

سَتَفْتَرُقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً قَالُوا وَمَنْ هُوَ قَالَ الَّذِينَ هُمْ مَا أَنَا عَلَيْهَا الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي  
Ümmetim, 73 firkaya ayrılacaktır. Biri hariç hepsi ateştedir. (Ashâb, onlar kimler olacaktır, diye sorunca, buyurdular ki: Onlar benim ve ashâbım(ın yolu) üzere olanlardır.”<sup>29</sup>

“Sizden burada bulunanlar, burada olmayanlara ulaştırısın”.<sup>30</sup>

“Ümmetim dalâlet üzere birleşmez”.<sup>31</sup>

“Siz çoğunluğa (sevâd- a‘zam) sarılın/onlarla birlikte olun”.<sup>32</sup>

Manastırlı İsmail Hakkı, bu tür hadîslerin işaret ettiği ve Hz. Peygamber’in vefatından sonra ortaya çıkacağı belirtilen durumların, ilâhî vahiyle kendisine haber verilmiş olduğunu şöylece ifade etmektedir: “*Birtakım bid’atler, i’tikâd-ı sahîha muhalif mezhepler ihdâs edileceği vahy-i ilâhî ile mulumu olmakla bu hususa asla rızası olmadığını beyân ve mütecâsirlerini dalâlete nispet ile sû-i âkibetlerini ilan buyurlardı.*”<sup>33</sup>

Manastırlı, “*insanlığın selamet ve saadetinin şer-i Muhammediye’ye ittibâ ile mümkün olduğunu, bid’at üretmekle (ibtidâ‘) mümkün olmadığını*” vurgulamaktadır<sup>34</sup>.

Manastırlı, sünnet ve hadîs bilgisi yetersiz olanların kafalarınca hüküm koymaya çalışmalarını şöylece tenkit etmektedir: “*Türlü türlü bid’at ve ve hilâf-ı hakikat şeyleri Dîn-i Mübîn’e isnâd eyleyen firak- ı dâlle ricâlini ilzâm eden ve ehâdîs-i şerîfenin aksâmını temyîz ve esrâr u hakâikına ittıla etmeyerek istihrâc-i ahkâma kıyâm edenlerin...*”<sup>35</sup>

Manastırlı İsmail Hakkı eserini; ‘*Osmanlı Devleti’nin hak mezhep üzere kurulduğunu ve hiçbir Osmanlı halifesinin Ehl-i Sünnet’e muhalefet etmediğini vurgulamakta ve Osmanlı Devletinin bekasının bununla sağlandığını*’ vurgulayarak şöylece tamamlamaktadır: “*Devlet-i Aliyye-i Osmâniye (bi-inâyetillah) mezheb-i hak üzere te’sis olunub, Ehl-i Sünnet i’tikâdına zerre kadar muhalefet ider bir halife-i Osmânî işidilmemiş. Ve bu sayede devlet-i aliyemizin devam ve bekası temin edilmiştir.*”<sup>36</sup>

<sup>28</sup> Müslim, Cuma 13;

<sup>29</sup> Ebû Dâvûd, Sünnet 1; Tirmizî, İman18; İbn Mace, Fiten 17; Ahmed b. Hanbel, 28/134, h. no: 16937, tah. Şuayb el-Arnâût vd, Müessesetür’r-Risâle, Beyrut, 1420/1999.

<sup>30</sup> Buhârî, İlm 37.

<sup>31</sup> et-Taberânî’nin *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’inde الضلالة لا يجمع هذه الأمة على الضلالة lafzıyla, 12/447, h. no: 13623; el-Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde الضلالة لا يجمع هذه الأمة على الضلالة lafzıyla, 4/507, h. no: 8546, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Haydarabad, 1915.

<sup>32</sup> Bu rivâyet merfû‘ hadîs olarak tespit edilememiştir. Hadîs kaynaklarında sahâbî Ebû Ümâme el-Bâhilî’nin (86/705) sözü (‘mevkûf hadîs’) olarak geçmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, 30/392, h. no: 18450.

<sup>33</sup> Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü’l-În‘âm*, s. 143.

<sup>34</sup> Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü’l-În‘âm*, s. 144.

<sup>35</sup> Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü’l-În‘âm*, s. 150-151.

<sup>36</sup> Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü’l-În‘âm*, s. 159-160.



**Sonuç**

Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık konusu ilk dönemlerden beri İslâm bilginlerinin üzerinde hassasiyetle durdukları konulardan biridir. Manastırlı İsmail Hakkı, lise ders kitabı olarak hazırlamış olduğu *Mevâidü'l-İn'âm fi Berâhîni Akâidi'l-İslâm* adlı eserinin sonuç bölümünde (hâtîme) Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık ve Ehl-i Sünnet üzere olmanın önemini ortaya koymaktadır. Güncel bir konu olarak Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık ve Ehl-i Sünnet inancı meselelerinin Osmanlı'nın son dönemlerinde de tartışılmış olduğu ve bu tartışmanın lise ders kitaplarında bile ele alındığı görülmektedir.

Kelâm alanındaki eserleriyle öne çıkan Manastırlı İsmail Hakkı; Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık konusunu *Mevâidü'l-İn'âm* adlı eserinin son bölümünde ('hâtîme'de) incelemiştir. Manastırlı İsmail Hakkı, ilk başlarda askerî ve mülkî liselerde, daha sonraları tüm liselerde ders kitabı olarak okutulması kararlaştırılmış olan *Mevâidü'l-İn'âm* adlı eserinin hâtîmesinde; "Ehl-i Sünnet mezhebine muvâfakât lüzûmu beyânına dâirdir" başlığı altında Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılık ve O'na tabi olmanın gereğini ve önemini âyet ve hadîsler ışığında ortaya koymuştur.

**Kaynakça**

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, tah. Şuayb el-Arnâût, Müessesetür'r-Risâle, Beyrut, 1420/1999.
- Baki, Süleyman, *Manastırlı İsmail Hakkı ve Telhisü'l-Kelam Eseri*, Logosa Yayınevi, Üsküp, 2006.
- el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, tah. Mustafa Dîb el-Buğa, Dâru'bni Kesîr, Beyrut, 1407/1987.
- İsmail Lütüfî, Çakan, *Müslüman Şahsiyeti*, Erkam Matbaası, İstanbul, 2002.
- Çakan, İsmail Lütüfî, *Hadis Edebiyatında Kitap ve Sünnete Bağlılık Üzerine Genel Bir Tetkik*, Marmara Üni. İ.F.D., yıl: 1989-1992, sayı: 7-10, ss. 325-344, İstanbul, 1992.
- Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, ts.
- Çelebi, İlyas, "Sünnet", DİA, 38/153-154, İstanbul, 2010.
- el-Hâkim, *el-Müstedrek*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Haydarâbâd, 1915.
- İbn Mâce, *es-Sünen*, tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1395/1975.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, ty.
- İlhan, Avni, "İ'tisâm", DİA, 23/462-463, İstanbul, 2003.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis İstılahları*, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, 1985, Ankara.
- Koçyiğit, Talat, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yayınları, 1984, Ankara.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, tah. Abdülmecid et-Türki, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1414/1994.



- Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-În'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm*, Sahafiye-i Osmaniye Şirketi, Dersaadet, 1314.
- Manastırlı İsmail Hakkı, *Telhîsü'l-Kelâm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1322.
- Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1956.
- eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakât fî Usûli's-Şerîa*, tah. Abdullah Draz, 4/4, yy, ty.
- et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, tah. Hamdi Abdülmecid es-Selefî, Mektebetü'l-Ulûm, Musul, 1404/1983.
- et-Tirmizî, *es-Sünen*, tah. Ahmed M. Şâkir, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, ts.
- Uraler, Aynur, *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2016.
- Yaran, Rahmi, “*Bid'at*”, DİA, 6/129-130, İstanbul, 1992.
- Yavuz, Salih Sabri, “*Manastırlı İsmail Hakkı*”, DİA, 27/563-564, İstanbul, 2003.
- Ekler:** Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâidü'l-În'âm fî Berâhîni Akâidi'l-İslâm* adlı eserinin iç kapak sayfası ve eserin 'hâtîme'sinin ilk sayfası:





